

ISSN 2010-5517

Jahon ADABIYOTI

Adabiy-badiiy, ijtimoiy-publitsistik jurnal

Dekabr – 2020

НАВОИЙ САБОҚЛАРИ

Алишер НАВОИЙ. Онча йиғлатти жафодин... (Рус ва инглиз тилларига
Т.Боровкова, Қ.Маъмуров).3

НАСР

М.НИЗАНОВ. Дарбадар. Роман. (Рус тилидан Ф.Шермуҳаммад тарж.).8
И.ШОУ. Тиланчи ва ўғри. Роман. (Рус тилидан А.Файзулла тарж.).66

ШЕЪРИЯТ МИНТАҚАЛАРИ

А.БЛОК. (Рус тилидан Ж.Камол тарж.).125

САРГУЗАШТ. ДЕТЕКТИВ. ФАНТАСТИКА

Э.МАКБЕЙН. Илк айблов. Ҳикоя. (Рус тилидан А.Отабоев тарж.).135

АДАБИЁТШУНОСЛИК. ФАЛСАФА

М.МИРЗО. Адиб юрагини ёритган қуёш ёхуд гўзаллик инкишофи.149
М.МАҲМУДОВ. Ғарб адабиёти билимдони.170
А.УЛУҒОВ. Қўрқут ота ҳикматлари.175
Ф.ОТАМУРОДОВА. Туйғулар рассоми.193
Муковамизда.198
Йил мундарижаси.201
Журналнинг русча ва инглизча мухтасар мазмуни.206

Алишер НАВОИЙ

(1441–1501)

ОНЧА ЙИҒЛАТТИ ЖАФОДИН...

*Онча йиғлатти жафодин дўстдур деб севганим
Ким, кулар аҳволима ҳар қайда кўрса душманним.*

*Дўстким қилгай мени бедоди душман кулгуси,
Буйла душманкомлигдин яхшироқдур ўлганим.*

*Дўст душмандин манга кўпрак чу текурди жафо,
Не ажаб гар эмди душмандўстлуг бўлгай фаним.*

*Урса душман захм, эрур марҳам таваққуъ дўстдин,
Иккиси захм урса, тонг йўқ чок-чок ўлмоқ танним.*

*Таъна бирла бузма, эй душман, кўнгул уйин дағи,
Ушбу баским, дўст зулмидин бузулмиши масканим.*

*Дўстқа жон бердиму душмандур эмди, ваҳ, не тонг
Ўртаса ҳам дўст, ҳам душманни оҳу шеваним.*

*Эй Навоий, дўст худ йўқ, ваҳ, не ҳолатдурки, бор
Бошим узра душман икки дийдаи тар доманим.*

(“Ғаройиб ус-сигар”, 420-газал)

ЛУҒАТ:

Буйла – бу каби, бундай

Душманкомлиғ – душман баҳра олувчи, душманнинг
лаззатланишига сабаб бўлиш

Захм – яра, жароҳат

Марҳам – малҳам, ярага кўйиладиган дори

Таваққуъ – умид билан қараш

Фан – одат

Тонг йўқ – ажабланарли эмас

Шеван – нола, фиғон
 Бедод – адолатсизлик; жабр, ситам
 Дийда – кўз
 Доман – этак

Байтларнинг насрий баёни

Дилнавоз ЮСУПОВА шарҳи

1. Дўст деб севганим жафо етказиб, мени шу қадар йиғлатдики, қаерда бу ҳолни душманним кўрса, албатта, кулади.
2. Дўст мени адолатсиз, ситамкор душманнинг кулгусига рўбарў қилди, бундай душманликни кўргандан кўра ўлганим яхшироқдир.
3. Дўст менга душмандан кўра кўпроқ жафо етказди, энди менинг ода-тим душмандўстлик қилмоқдир.
4. Душмандан жароҳат етса, унга малҳам қўйишни дўстдан умид қиладилар; бироқ иккиси ҳам жароҳат етказса-чи? Бу ҳолда таним чок-чок бўлиб кетса, ажабланманг.
5. Эй душман! Таъна қилиб кўнглим уйини бузма, дўст зулмидан масканимнинг бузилгани етади менга!
6. Дўстимга жонимни бахш этган эдим, у душманга айланди! Э воҳ, энди оҳу фарёдим дўсту душманнимни ўртаса, не ажаб!
7. Эй Навоий! Дўст-ку йўқ, э воҳ, бу не ҳолатки, бошим узра этаги нам бўлган икки кўзим душман бўлиб турибди.

Ғазалнинг умумий мазмун-моҳияти

Алишер Навоийнинг ушбу ғазали инсоний туйғулар изҳорига бағишланган бўлиб, унда яқин дўстидан озорланган қалбнинг руҳий-ҳиссий ҳолати моҳирона чизиб берилган. Шоир ўз услубига содиқ равишда ифодаларда тазод санъатини изчил қўллаш орқали лирик қаҳрамон изтиробини тўла шаклда китобхонга етказиб бера олган.

Матладаёқ дўстнинг жафоси уни йиғлатгани хусусида сўзлаган лирик қаҳрамон ўзининг бу аҳволига душманнинг кулишини маълум қилади. “Йиғламоқ” ва “кулмоқ” сўзларини ўзаро қаршилантириш ҳамда “душманнинг кулиши” маъносини ифодалаган халқ иборасини қўллаш билан шоир жафодан қалби яраланган шахснинг ички оламига бизни етаклаб киради:

*Онча йиғлатти жафодин дўстдур деб севганим
 Ким, кулар аҳволима ҳар қайда кўрса душманним.*

Ситамкор душман додга етмайдиган, бешафқатдир. Дўст эса ўз қилмиши билан лирик қаҳрамонни ана шу душманга кулгу қилди. Душманнинг лаззатланишига сабаб бўлувчи бу ҳолнинг азоби шу қадар оғирки, ундан кўра ўлим афзалроқдир. Биринчи байтдан англашилган руҳий қайғу иккинчи байтда бир даража юксалгани сезилади:

*Дўстким қилгай мени бедоди душман кулгуси,
Буйла душманкомлигдин яхшироқдур ўлганим.*

Душманнинг иши – ситамкорлик, бироқ дўст лирик қаҳрамонга ундан-да кўпроқ жафо етказди, натижада, лирик қаҳрамон “душмандўст” бўлиб қолди, яъни бир вақтнинг ўзида ҳам душман, ҳам дўст. У қаршисида турган одамни душман билай деса, бир вақтлар якин дўсти эди. Дўст деб ишонишига эса унинг қилган душманлиги йўл бермайди. Мураккаб рухий ҳолатда қолган лирик қаҳрамоннинг аламу андухи мазкур ўринда ўта ёрқин ва таъсирчан ифодаланганига гувоҳ бўламиз:

*Дўст душмандин манга кўпрак чу текурди жафо,
Не ажаб гар эмди душмандўстлуг бўлгай фаним.*

Душмандан жароҳат етса, унга малҳам қўйиш – даволаш дўстнинг вазифаси, калби жароҳатланган инсон, табиийки, буни ўз дўстидан кутади. Бироқ иккиси: ҳам дўст, ҳам душман икки тарафдан ханжар урсалар-чи? Унда нима бўлади? Тана пора-пора бўлмайдами? Айни шу нуқта дўст хиёнати фожиасининг энг чўққисидир. Орада чорасиз қолган лирик қаҳрамоннинг оғир кечинмалари китобхон калбига кўчиб ўтади:

*Урса душман захм, эрур марҳам таваққуъ дўстдин,
Иккиси захм урса, тонг йўқ, чок-чок ўлмоқ таним.*

Дўстдан жафо кўрган лирик қаҳрамон ғанимга боқиб, шундай дейди: “Менга таъна қилиб, кўнглим уйини бузма, бусиз ҳам дўстнинг зулмидан масканим вайрон бўлди! Шу ҳам етади менга!”

*Таъна бирла бузма, эй душман, кўнгул уйин даги,
Ушбу баским, дўст зулмидин бузулмиш масканим.*

Навбатдаги байтда дўстга жонини фидо қилиб, унинг ғанимлигига гувоҳ бўлган лирик қаҳрамоннинг изтироблари тасвири давом этар экан, унинг оху фиғони энди дўсту душманни бирдек куйдиришига гувоҳ бўламиз:

*Дўстқа жон бердим у душмандур эмди, ваҳ, не тонг
Ўртаса ҳам дўст, ҳам душманни оху шеваним.*

Ғазал мактабсида шоир дўстдан айрилганига мотам тутиб, тўхтамай ёш тўкаётган икки кўзини душман деб таништиради, чунки бу кўзлар калбдаги озорни ҳаммага фош қилиб, душман каби иш тутди. Аслида, лирик қаҳрамон дўстдан кўрган азобини пинҳон тутмоқчи эди:

*Эй Навоий, дўст худ йўқ, ваҳ, не ҳолатдурки, бор
Бошим узра душман икки дийдаи тар доманим.*

Ғазал мактаъсидан кўриниб турибдики, лирик қахрамоннинг дўста бўлган мухаббати ундан айрилиш ва хиёнат кўриш туфайли туғилган азобнинг улканлиги муқоясасида янада аниқ ва равшан намоён бўлган.

Инсон рухиятига хос ҳолатларнинг энг дақиқ қирралари маҳорат билан ёритилган бундай ғазаллар Алишер Навоий поэтикасига хос яна бир ҳолат – буюк мутафаккирнинг китобхонни шеър ичидаги кайфиятга асир қила олиш маҳоратини намоён қилувчи юксак бадиият намуналаридир.

Ғазал рус тилига мутаржим Татьяна Боровкова томонидан аслият ҳажмида (7 байт) ўгирилган. Мумтоз ғазалга хос қофияланиш тизимининг сақланганлиги таржиманинг шаклий муваффақиятини таъминлаган. Бевафо дўстан келган изтироблар тасвирини рус китобхонига етказиб беришга асосан эришган таржимон айрим ўринларда, асосий мазмундан узоқлашгани кўзга ташланадики, бу биринчи байтда душманнинг кулгуси билан боғлиқ иборани дўст кулгуси сифатида талқин қилиш (Сам смеётся надо мною, как посмотришь – враг он скрытый), мактаъда “душман икки дийдаи тар доманим” жумласини “зло творят когда открыты” тарзида ўгириш билан боғлиқ ўринларда яққол кўзга ташланади.

Ғазалнинг русча таржимаси

Таржимон – Татьяна БОРОВКОВА

*Клялся он, что друг мой верный, даже плакал от обиды.
Сам смеется надо мною, как посмотришь – враг он скрытый.*

*Друг! Посмешищем меня же для моих врагов он сделал,
Если друг таков, то лучше я умру, врагом убитый.*

*Глубже и больней, чем враг мой, друг страданья причиняет,
Дружбе у врагов учусь я, если другом честь забыта.*

*Если враг наносит рану, друг, надеюсь, даст мне пластырь,
Если ранит друг – умру я, нет от ран его защиты.*

*Враг! Упреками своими не круши обитель сердца,
Дом разрушил друг мой – хватит, сердце уж мое разбито.*

*Вынув сердце, другу отдал, а тепер он – враг мой кровный,
Если друг меня терзает, то к врагу, мой стон, лети ты!*

*Навои! Друзей на свете не осталось настоящих,
И глаза мои – враги мне: зло творят, когда открыты.*

Ғазалнинг инглизча таржимаси

Таржимон – Қосимбой МАЪМУРОВ

...CAUSED ME... WEEP SO MUCH

*A friend I loved, caused me suffer and weep so much
Wherever an enemy saw my state laugh at me he would.*

*If my friend unfairly made me a laughing stock for an enemy
To give such pleasure to the enemy, rather prefer death I would.*

*The friend caused me more suffering than an enemy,
No wonder, if now with an enemy to befriend I would.*

*If the enemy causes a wound, to balm it a friend is expected,
If both do hurt me, don't be surprised if tear off my body would.*

*Hey enemy! by making a slander, don't destroy soul's house,
It is enough that friend's hostility demolish my house would.*

*I devoted my soul to a friend, a foe he has become, Alas!
Oh, for my wows now be glad my friends and foes would.*

*O Navoi! what an Alas it is, there exists no good friend,
How in one head two teary eyes exist as enemies would.*

